

**А.О. Гуторов, канд. екон. наук, с.н.с.
ННЦ «Інститут аграрної економіки» НААН України**

ВИХІДНІ МЕТОДОЛОГІЧНІ ПЕРЕДУМОВИ РОЗВИТКУ ІНТЕГРАЦІЙНИХ ВІДНОСИН В АГРАРНОМУ СЕКТОРІ

У статті показано сутність принципів як вихідних методологічних передумов розвитку досліджуваного об'єкта. Критично проаналізовано методологічний базис принципотворення, а також основні наукові праці з проблеми визначення вихідних методологічних передумов розвитку інтеграційних відносин в аграрному секторі економіки. Визначено та систематизовано загальні й конкретні принципи формування й реалізації інтеграційних відносин в аграрному секторі економіки.

***Ключові слова:** інтеграційні відносини, агроекономічна інтеграція, принципи, наукова методологія, аграрний сектор економіки.*

Постановка проблеми. Функціонування будь-якої соціально-економічної системи базується на вихідних нормах, правилах, методах і механізмах, які забезпечують її стійкість і розвиток в умовах мінливої кон'юнктури. Науково-пізнавальний процес у формі наукового дослідження явищ та процесів в межах соціально-економічних систем має базуватися на досконалій методології. Тому систематизація і узагальнення принципів розвитку інтеграційних відносин в аграрному секторі економіки є актуальною проблемою наукового пошуку в цій царині.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідженню проблем методології розвитку інтеграційних відносин в аграрному секторі економіки присвячені праці В. Амбросова, О. Бородіної, В. Валентинова, Л. Газуди, В. Гусакова, Є. Гусакова, А. Данкевича, М. Запольського, М. Кропивка, Ю. Лупенка, М. Маліка, Ю. Нестерчук, О. Родіонової, П. Саблука, О. Томіліна, Д. Фоміна та багатьох інших учених. Однак, незважаючи на значну кількість досліджень, проблема визначення принципів розвитку інтеграційних відносин в аграрному секторі економіки лишається не вирішеною, актуальною і дочасною.

Постановка завдання. Метою статті є узагальнення принципів як вихідних методологічних передумов розвитку інтеграційних відносин в аграрному секторі економіки.

Виклад основного матеріалу. Принцип (лат. *principium* – початок,

основа, першопричина, першоджерело) означає основні засади, правила і норми діяльності, визначає початкові істини і положення, які лежать в основі інших норм та законів. Незважаючи на свою первинність і причинність, у методології принципи є також наслідком актів пізнання, характеризуються наступністю з попередньо сформованими. Таким чином, принципи бувають загальними (первинними) і окремими, що доповнюють основні, але витікають із особливостей об'єкта. Своєю чергою, в економіці загальні принципи є об'єктивно визначені суспільством і відповідають певному економічному укладу і суспільно-економічній формації. Окремі, конкретні принципи відображають сформульовані правила, норми щодо конкретного об'єкта (явища або процесу); вони розкриваються через властивості організації, функції, мотиви і цілі діяльності, тісно пов'язані із відповідними законами і закономірностями.

Відразу зауважимо, що вчені часто ототожнюють принципи і закономірності, змішують загальні і конкретні принципи формування та реалізації інтеграційних відносин. Дійсно, виокремити загальні і конкретні принципи інтеграційних відносин в аграрному секторі економіки доволі важко, враховуючи зміни в економічній парадигмі, спричинені розвитком наукової думки і динамікою кон'юнктури. Ми вважаємо, що в основі цього процесу мають бути покладені загальнометодологічні принципи істотності та визначальної значущості, тобто без урахування таких вихідних положень розвиток інтеграційних відносин неможливий. Інші ж принципи будуть або другорядними, доповнювальними, що розкриватимуться через властивості і функції, або ж перейдуть у категорію законів чи закономірностей, залежно від їхньої об'єктивної природи.

Таким чином, як принципи формування й реалізації інтеграційних відносин в аграрному секторі економіки, слід вважати такі:

1. Принцип заінтересованості суб'єктів інтеграційних відносин. Лейтмотивом розвитку будь-яких економічних відносин є реалізація економічних інтересів. Первинними тут є інтереси конкретної людини, працівника, а другорядними – інтереси суспільства, держави, галузі та підприємства. Без заінтересованості цивілізовані інтеграційні відносини сформувати і розвивати неможливо! Отже, система економічних інтересів є іманентною інтеграційним відносинам, ієрархічні структури яких повністю збігаються. Відтак систему економічних інтересів суб'єктів інтеграційних відносин слід розглядати на рівні держави і її регіонів, а також інтегрованого суб'єкта господарювання та окремих працівників.

Так, до основних інтересів держави як суб'єкта інтеграційних відносин в аграрному секторі економіки належать: реалізація засад

національної парадигми сталого розвитку; гарантування належного рівні продовольчої безпеки і продовольчої незалежності; максимізація створення валової доданої вартості галузі і сукупного валового внутрішнього продукту в цілому; забезпечення інноваційного зростання та індустріалізації; підвищення інвестиційної привабливості та інвестиційної активності; нарощення експортного потенціалу і виконання зовнішньоторговельних контрактів; підвищення конкурентоспроможності на світових товарних ринках в умовах неоліберальної глобалізації; оптимізація форм власності і господарювання на засадах свободи конкуренції і рівноправності; підвищення ефективності регуляторного впливу на економіку; збільшення податкових надходжень до бюджету для забезпечення економічної безпеки держави; забезпечення населення робочими місцями, виконання державою соціальних функцій, в т. ч. програм сільського розвитку; екологізація виробництва та відтворення навколишнього середовища, раціональне використання наявних природних ресурсів; формування належної інфраструктури товарних аграрних ринків.

Інтереси інтегрованих суб'єктів господарювання є такими: максимізація прибутку або новоствореної вартості залежно від моделі корпоративного управління; збільшення частки на галузевому товарному ринку; підвищення інвестиційної привабливості та вихід на світові ринки капіталу; підвищення конкурентоспроможності на національних і світових аграрних ринках, реалізація потенціалу ефекту масштабу; раціоналізація розмірів як усього інтегрованого господарського об'єднання, так і виробничих потужностей його членів; забезпечення економічної безпеки інтегрованого суб'єкта господарювання і цілісності його структури, підвищення ефективності управління ним тощо.

До інтересів працівників інтегрованих суб'єктів господарювання та населення належать: гарантування робочих місць у коротко- і довгостроковій перспективі; гарантування належного рівня оплати праці і наявність перспектив для її збільшення та кар'єрного зростання; забезпечення належного рівня соціальних стандартів життя та надання їм відповідних соціальних послуг; забезпечення якісними і безпечними для здоров'я продуктами харчування, товарами та послугами; проживання в умовах економічної, екологічної та соціальної безпеки і стабільності тощо.

Розглядаючи інтеграційні відносини крізь призму економічних інтересів не можна погодитися з думкою Ю. Нестерчук щодо виокремлення інтересів інтегрованих суб'єктів господарювання у мирному співіснуванні з сусідами [1, с. 34], оскільки це протирічить розумінню конкурентного простору і капіталістичного способу виробництва взагалі.

Аналогічно пояснюємо і суперечливість спільних інтересів жителів сільських територій та інтегрованих бізнес-структур, тому що, як справедливо зазначає М. Буковинська, корпоративна соціальна відповідальність є не метою діяльності підприємства, а скоріше системою інструментів для підвищення ефективності робочих місць та мотивації менеджерів [2]. У той же час постійний конфлікт інтересів на всіх рівнях ієрархії об'єктивно неминучий, тому що він виступає внутрішнім джерелом розвитку, сприяє зміні форм реалізації інтеграційних відносин.

2. Принцип формальної добровільної участі в інтеграційних відносинах. Нехтування цим принципом призводить до різних форм рейдерства, експропріації, а без належного регуляторного впливу з боку державних і суспільних інститутів – взагалі створює загрозу переходу до докапіталістичних способів виробництва. З іншого боку, надмірна лібералізація, свобода економічного вибору й децентралізація унеможливають реалізацію державних стратегій секторального і просторового розвитку, сприяє пануванню приватних і групових інтересів над інтересами інтеграційного цілого. Отже, вплив принципу добровільності обмежується до певної міри стратегічними цілями і національними інтересами на макрорівні та інтересами господарського об'єднання на мікрорівні. Мірою цього обмеження є дотримання демократичного централізму під час організації і управління економічною діяльністю інтегрованими суб'єктами господарювання на всіх рівнях.

3. Принцип цілісності й субординації умов інтеграції. Під час розвитку інтеграційних відносин в аграрному секторі економіки необхідна чітка узгодженість дій між усіма суб'єктами інтеграційного процесу. Залежно від виробничого типу сільськогосподарських товаровиробників у результаті реалізації інтеграційних відносин на певній території має утворитися відповідних продуктивний підкомплекс з орієнтацією на виробництво кінцевих видів продукції споживчого попиту. Зважаючи на те, що на розвиток інтеграційних відносин впливають різноманітні чинники зовнішнього середовища, у певний момент часу їхня сила впливу, склад і вектор направленої дії різняться залежно від суспільно-економічних і політичних умов. Крім того, умови інтеграції узгоджуються із протиріччями інтеграційних відносин. Проте, сукупний вплив факторів зовнішнього середовища визначається за переважаючою тенденцією, сутність якої зводиться до субординації умов інтеграції на окремій території у певний момент часу.

4. Принцип єдності об'єктивної і суб'єктивної сутності інтеграційних відносин. Так, інтеграційні відносини є багатоаспектними, носять

комплексний, міждисциплінарний характер. Незважаючи на формальну детермінованість, їхній розвиток завжди супроводжується суб'єктивними і об'єктивними обставинами, явищами, процесами, діями та подіями. Для якісних інтеграційних перетворень необхідно, щоб склалися відповідні передумови цього, які, за активної участі суб'єктів інтеграції, приведуть до появи нових або трансформації старих форм реалізації інтеграційних відносин. Якщо суб'єкти інтеграції не характеризуються рефлексивністю щодо об'єктивних передумов, то розвиток інтеграційних відносин у цьому напрямі не відбувається. Як вказує В. Феодоритов, дезінтеграція тут є не альтернативою інтеграції, а формальним протестом проти певної форми реалізації інтеграційних відносин [3, с. 53], тим самим являє собою дороговказ на тлі біфуркацій економічної системи.

5. Принцип розвитку інтеграційних відносин. Методологічною основою для пізнання інтеграційних відносин є системно-еволюційний підхід, який базується на принципах еволюції системи та системності еволюції. Своєю чергою, він базується на догматі системності інтеграції. Тоді інтеграційні відносини детерміновані через їхні елементи (суб'єктний склад), зв'язки і власне відносини як акт взаємодії між ними (об'єктний склад). Крім цього, система інтеграційних відносин на мега- і макрорівні складається з відповідних систем на нижчих щаблях ієрархії (вертикаль системи), а секторальні інтеграційні відносини формують сукупні інтеграційні відносини на рівні економіки (горизонталь системи).

Усі елементи інтеграційних відносин під впливом ендогенних і екзогенних факторів перебувають у постійному русі, прагнучі до більш досконалих форм інтеграції. Зважаючи на системність і цілеспрямований рух інтеграційних елементів, інтеграційні відносини можна представити у вигляді самоорганізації. На думку Ю. Осипова, рух веде до цілого, продукуючи його, а ціле організує рух [4, с. 18]. Шляхом логічних викладок учений доводить, що самоорганізація і є рухом, а сам рух являє собою взаємодію елементів системи. Таким чином, з тотожності руху, взаємодії і самоорганізації випливає динамізм інтеграції та інтеграційних відносин, їхня цілісність і відцентровість. З іншого боку, будь-який рух має напрям, є прогресивним або регресивним. Форми реалізації інтеграційних відносин змінюються еволюційно чи революційно, прямуючи до більшої інтегрованості системи, або контр-еволюційно, коли має місце дезінтеграція. Діалектична єдність еволюції і самоорганізації полягає у тому, що еволюція є організацією самоорганізації, тоді як самоорганізація – постійна боротьба еволюції і контр-еволюції [4, с. 22–23]. Звідси прослідковується об'єктивний зв'язок із принципом єдності

об’єктивної і суб’єктивної сутності інтеграційних відносин.

Еволюційну зміну станів інтегрованої системи прийнято називати інтеграційним процесом. Але, як свідчать новітні аспектологічні дослідження М. Гінзбурга, процес – це стан справ, який триває в часі й змінюється кількісно, але не якісно. Процес на відміну від події не передбачає виникнення нового стану, але може призвести до події. Подія ж відбиває перехід кількісних змін у якісні, тобто знаменує «стрибок» з одного стану в інший [5, с. 45]. Говорячи про системи, Ю. Осипов наголошував, що необхідною передумовою їх самоорганізації є зміна станів, рух системи в системі; існування системи неможливе без таких змін. Самоорганізація – це організація організованого, а не організація неорганізованого [4, с. 20, 22]. Тобто, інтеграційні відносини є динамічно розвитковою системою, що володіє системною пам’яттю про минулі стани і причини, які їх спричинили. Саме тому, на наше переконання, некоректно вести мову про «розвиток інтеграційних процесів», тому що так інтеграцію обмежено лише кількісними змінами. На відміну від цього, «розвиток інтеграційних відносин» включає процесну і подійну стадії, свідчить про кількісні і якісні системні трансформації. Своєю чергою, перехід від одного стану системи інтеграційних відносин до іншого є інтеграційним механізмом, або, говорячи словами Ю. Осипова, – «механізм – система організації системи» [4, с. 23]. Це твердження замикає процесно-наслідковий зв’язок еволюційного розвитку і трансформації форм реалізації інтеграційних відносин.

6. Принцип оптимального співвідношення інтеграції на всіх рівнях ієрархії економічних систем. Тут інтеграція розуміється як дискретний стан інтеграційних відносин на певний момент часу. Тоді, найбільшої ефективності і прогресу розвитку інтеграційних відносин в аграрному секторі економіки можна досягти лише за умови, що стан інтеграції у секторальному і просторовому вимірах є максимально однаковий. Структурна стійкість системи інтеграційних відносин зумовлена дією закону відносних опорів («закон найменших») О. Богданова, визначається за найменшою її частинною стійкістю [6, с. 216]. У методологічному плані цю проблему ґрунтовно дослідили на прикладі аграрного сектора економіки України П. Саблук, М. Малік і В. Валентинов [7]. З іншого боку, інтеграційні відносини хоча об’єктивно і прямують до закритості, є відкритою соціально-економічно системою, на яку істотного впливу завдають політичні рішення і глобалізаційні виклики. Проте, визначальним аспектом, на нашу думку є те, що на всіх рівнях ієрархії економічних систем інтеграція є одночасно і наслідком і джерелом суспільного

відтворення. Сталий розвиток інтеграційних відносин визначає якісний висхідний перехід між виробничими переділами, знаменує реалізацію моделі неоіндустріалізації.

Поряд із загальними принципами існують також конкретні (частинні) принципи формування й реалізації інтеграційних відносин в аграрному секторі економіки. У спеціальній літературі їх ототожнюють з принципами функціонування інтегрованих суб'єктів господарювання. Згідно з дослідженнями В. Гусакова і М. Запольського, у період трансформацій від економіки мобілізаційного типу з адміністративно-командною системою управління до перехідної економіки ринкового типу відповідні принципи агроекономічної інтеграції змінилися і потребують перевизначення [8, с. 232]. Проте, на нашу думку, принцип добровільності неможливо абсолютно замінити принципом доцільності створення інтегрованих суб'єктів господарювання тому що, по-перше, доцільність передбачає дві форми реалізації – добровільну і примусову; по-друге, мірилом доцільності є певний економічний інтерес, довільна максимізація якого створює підґрунтя для опортуністичної поведінки на всіх рівнях ієрархії економічної системи. Такий антагонізм суспільних, загально-корпоративних, приватно-корпоративних і трудових інтересів долається за рахунок дії загального принципу цілісності й субординації умов інтеграції, коли акцент зміщується у бік взаємної заінтересованості у кінцевих результатах праці і виробництва. Так само здійснюють вибір і ядра інтеграції. З огляду на плюралізм моделей корпоративного управління та реалізації державної аграрної політики дискусійною також виглядає зміна демократичного централізму на солідарну участь членів інтегрованих суб'єктів господарювання у внутрісистемному просуванні продукції та закупівлі ресурсів. Зміст принципів матеріальної заінтересованості в результатах праці та самоокупності, самофінансування й самоврядування не є сутнісно тотожним, бо стосується різних сторін господарського та внутрішнього економічного механізму тощо.

Новітні дослідження принципів кооперації й агроекономічної інтеграції, проведені Є. Гусаковим, сприяли конкретизації методологічного базису шляхом виокремлення конкретніших, «вузьких» принципів, які, як зазначає автор, доповнюють попередні [9, с. 25–26]. Так, ним були визначені такі принципи, як: єдності цілей учасників; узгодженості економічних інтересів учасників; головної ланки інтеграції; ранжування проблем, що виникають під час інтеграції; раціональної інфраструктури виробничих ресурсів (оптимального співвідношення основних і оборотних засобів); оптимальності співвідношення управлінської та виробничої ланки об'єднання; адаптивності об'єднання до внутрішнього і зовнішнього

середовища господарювання; самодостатності організаційної і виробничо-збутової інфраструктури, а також їхньої відповідності ринковій системі господарювання; диверсифікації виробничо-збутової діяльності; самоокупності й самофінансування господарської діяльності; продуктивний принцип створення інтегрованих суб'єктів господарювання. Проте, доволі важко відповісти на запитання, чи є наведені позиції принципами у класичному розумінні їх як визначальних передумов розвитку інтеграційних відносин. Наприклад, оптимальне співвідношення основних і оборотних засобів досягається у процесі господарювання, а сам оптимум є диференційним; продуктова орієнтація інтеграційних відносин є скоріше різновидом інтеграційних механізмів та типів інтеграції тощо. У той же час, наведені дослідження білоруських учених переконливо свідчать про сутнісну різницю між загальними і конкретними принципами формування й реалізації інтеграційних відносин, специфічністю останніх залежно від конкретних умов господарювання в тій чи іншій країні у певний час.

Крім вищеназваних, на розвиток інтеграційних відносин прямо або опосередковано впливають класичні принципи організації, принципи управління, принципи підприємництва, визначені ст. 44 Господарського кодексу України № 436-IV від 16.01.2003 р., принципи бухгалтерського обліку, інвестиційної діяльності тощо.

На міжнародному рівні розвиток інтеграційних відносин в аграрному секторі національних економік окремих країн світу підпорядковується таким основним принципам:

- Принцип порівняльних витрат і порівняльних переваг. Він був закладений ще А. Смітом і Д. Рікардо, становить основу міжнародного поділу праці і міжнародної торгівлі. Відповідно до цього принципу, конкурентні переваги на ринку мають ті країни, де виробничі витрати порівняно нижчі або наявні унікальні ресурси. Тому транснаціональні корпорації як глобально-інтегровані суб'єкти господарювання є здебільшого територіально розосереджені. Однак, як слушно зазначають В. Гусаков і М. Запольский, цей принцип більше стосується розвиткових країн, де ринкові та державні інституції не до кінця сформовані й ефективні, що створює передумови для зростання ефекту від масштабу аграрного виробництва [8, с. 232]. Іншими словами, виробництво продукції нижчих переділів з низькою доданою вартістю доцільно розміщувати на засадах глобального аутсорсингу. У той же час, міжнародна спеціалізація виробництва дозволяє не лише реалізувати порівняльні переваги, але й створює додаткові проблеми, пов'язані з несумісними стимулами – «теорія відносин принципал – агент».

- Принцип глобальної зовнішньої економії. Дослідження

опортуністичної поведінки як на рівні підприємств, так і на рівні держави дозволило А. Маршаллу зробити висновок, що під час розміщення виробництва необхідно враховувати не лише порівняльні витрати і порівняльні переваги, а й повний соціально-економічний ефект капіталовкладень з урахуванням рентоорієнтованої поведінки й інших супутніх вигід [10, с. 1305–1306]. Цей принцип нині також лежить в основі побудови стратегічних альянсів і транснаціональних корпорацій.

- Принцип інтерналізації зовнішніх ефектів. Як відомо, екстерналії виникають внаслідок неефективного розподілу благ в економіці, що спричинює втрати суспільної корисності. Інтерналізація означає трансформацію зовнішніх вигід або витрат (екстерналій) у внутрішні (інтерналії) ефекти. Тоді досяжною стає мікроекономічна рівність граничних суспільних витрат і граничних суспільних вигід. А інтерналізація зовнішніх ефектів до того ж розглядається як вплив на стимули, що спонукають індивідів брати до уваги зовнішні ефекти їхньої діяльності [11, с. 199]. Цілком очевидно, що повністю інтерналізувати усі зовнішні ефекти неможливо, а отже конкурентні переваги як і стрижневі компетенції суб'єктів господарювання будуть залежати від тих ефектів, які вже було інтерналізовано або знівелювано їхній негативний вплив. Механізмами інтерналізації є інтеграція підприємств шляхом злиття та поглинання, стандартизація, субсидування, штрафи, ліценції на право здійснення шкідливих викидів, оподаткування економічної діяльності.

Економіка інтерналізації зовнішніх ефектів основана на теорії трансакційних витрат і теорії прав власності. З погляду останньої теорії визначальною є теорема Р. Коуза, суть якої зводиться до визначення права приватної власності на об'єкти виробничого процесу, що індукують негативні зовнішні ефекти. Структура виробництва при цьому не змінюється, оскільки права власності чітко спеціалізовані, а відповідні трансакційні витрати дорівнюють нулю. Якщо ж витрати обміну специфічних активів таки мають місце, то тоді, за теоремою Р. Познера, первинний розподіл прав власності (навіть якщо він був неефективний) відіграє вирішальну роль, оскільки залишається сталим внаслідок високих рівнів трансакційних витрат [12, с. 35]. З позицій теорії трансакційних витрат метою економічної інтеграції є мінімізація трансакційних витрат і виробничих витрат неокласичного типу [13, с. 117]. Отже, мотиви організації сільгоспвиробництва несільськогосподарськими компаніями лежать не у виробничій сфері, а в сфері недосконалості ринку й особливо цінового механізму. Тобто, за певних ринкових умов диференціювати бізнес і виробляти сировину стає вигідніше, ніж її купувати або, іншими словами, – діє принцип доцільності інтерналізації витрат порівняно з

використанням ринку для трансакцій. Останнє є однією з головних економічних передумов розвитку вертикальної агроекономічної інтеграції, а також публічно-приватного партнерства.

Висновки і перспективи подальших розвідок. Науковий пошук шляхів і моделей ефективного розвитку інтеграційних відносин в аграрному секторі економіки має базуватися на досконалій методології. Одним із основних елементів економічної методології є принципи як вихідні передумови розвитку об’єкта дослідження. Критичний аналіз літератури з досліджуваної проблеми дав змогу визначити загальні й конкретні (частинні) принципи формування й реалізації інтеграційних відносин в аграрному секторі економіки. Перспективами подальших розвідок є дослідження механізмів реалізації принципів розвитку інтеграційних відносин в аграрному секторі економіки.

Бібліографічний список: 1. Нестерчук Ю.О. Інтеграційні процеси в аграрно-промисловому виробництві / Ю.О. Нестерчук. – Умань: Вид. «Сочінський», 2009. – 372 с. 2. Корпоративна соціальна відповідальність бізнесу / під заг. ред. М.П. Буковинської. – К.: ЦП «Компринт». – 2015. – 297 с. 3. Феодоритов В.Я. Сущность и классификация типов и причин дезинтеграции / В.Я. Феодоритов // Интеграционные процессы в странах СНГ: межвуз. сб. / под. ред. В.Т. Рязанова. – СПб.: Изд-во С.–Петербургского ун-та, 1996. – С. 48–58. 4. Осипов Ю.М. Опыт философии хозяйства: Хозяйство как феномен культуры и самоорганизующаяся система / Ю.М. Осипов. – М.: Изд-во МГУ, 1990. – 382 с. 5. Гінзбург М. Категорійно-поняттєвий апарат аспектологічних досліджень / М. Гінзбург // Українська наукова термінологія. Історія та сучасний стан : матер. наук.-практ. конф. 5 грудня 2014 р. – К.: Наукова думка, 2015. – С. 42–60. 6. Богданов А.А. Тектология: (Всеобщая организационная наука) [в 2-х кн.]: Кн. 1 / А.А. Богданов; редкол.: Л.И. Абалкин (отв. ред.) [и др.]. – М.: Экономика, 1989. – 304 с. – (Экономическое наследие). 7. Саблук П.Т. Формування міжгалузевих відносин: проблеми теорії та методології / П.Т. Саблук, М.Й. Малік, В.Л. Валентинов. – К.: ІАЕ, 2002. – 294 с. 8. Гусаков В.Г. Кооперативно-інтеграційні відносини в аграрному секторі економіки / В.Г. Гусаков, М.И. Запольский. – Мн.: Беларус. навука, 2010. – 295 с. 9. Гусаков Е. Этапы формирования, принципы, функции, цели и задачи кооперации и интеграции / Е. Гусаков // Аграрная экономика. – 2013. – № 3. – С. 19–29. 10. Маршалл А. Принципы политической экономии / А. Маршалл. – М.: Директмедиа Паблшинг, 2012. – 2128 с. 11. Мэнкью Н. Экономикс [2-е изд.] / Н. Мэнкью, М. Тейлор. – СПб.: Питер, 2013. – 656 с. 12. Кузьминов Я.И. Курс

институциональной экономики: институты, сети, трансакционные издержки, контракты / Я.И. Кузьминов, К.А. Бендукидзе, М.М. Юдкевич. – М.: Изд. дом ГУ ВШЭ, 2006. – XL, 444 с. 13. Уильямсон О.И. Экономические институты капитализма : Фирмы, рынки, «отношенческая» контрактация: [пер. с англ.] / Оливер И. Уильямсон; [Науч. ред. и вступ. ст. В.С. Катькало]. – СПб.: Лениздат ; CEV Press, 1996. – 702 с.

А.А. Гуторов. Исходные методологические предпосылки развития интеграционных отношений в аграрном секторе. В статье показана сущность принципов как исходных методологических предпосылок развития исследуемого объекта. Критически проанализирован методологический базис принципоопределения, а также основные научные труды по проблеме определения исходных методологических предпосылок развития интеграционных отношений в аграрном секторе экономики. Определены и систематизированы общие и конкретные принципы формирования и реализации интеграционных отношений в аграрном секторе экономики.

Ключевые слова: интеграционные отношения, агроэкономическая интеграция, принципы, научная методология, аграрный сектор экономики.

A.A. Gutorov. Initial methodological preconditions of the integration relations' development in the agrarian sector. Functioning of any social and economic system is based on initial norms, rules, methods and mechanisms, which provide its stability and development in the conditions of a changeable environment. Scientific and informative process in the form of scientific research of the phenomena and processes within social and economic systems has to be based on the perfect methodology. Therefore, systematization and generalization of the principles of the integration relations' development in the agrarian sector of the economy is an urgent problem of scientific search.

The subject of research is the methodological bases of the integration relations' development in the agrarian sector of the economy.

A research objective is to generalize the principles as initial methodological preconditions of the integration relations' development in the agrarian sector of the economy.

Methodological research basis is the dialectic method of knowledge, the system approach to studying initial methodological preconditions of the integration relations' development in the agrarian sector of the economy, economic theory's fundamental positions and the groundwork of scientists. In its process the **methods** as abstract-logic, theoretical generalization, system analysis, synthesis, monographic were applied.

Results of research. The critical analysis of literature on the studied

problem gave the chance to define the general and particular principles of formation and realization of the integration relations in the agrarian sector of the economy. So, as the general principles we defined the principle of concernment subjects of the integration relations; principle of formal voluntary participation in the integration relations; principle of integrity and subordination of integration conditions; principle of unity of objective and subjective essence of the integration relations; principle of the integration relations' development, principle of an optimum ratio of integration at all levels of economic system's hierarchy; principle of comparative advantages and comparative costs; principle of global external economy; principle of internalization of external effects. The particular principles of the integration relations' development in the agrarian sector of the economy are mostly identical to the classical principles of the organization, management, business, accounting, investment activity, etc.

Sphere of results application. The received results significantly supplement and concret the methodological basis of the integration relations' development in the agrarian sector of the economy.

Keywords: integration relations, agroeconomic integration, principles, scientific methodology, agrarian sector of the economy.

Стаття надійшла до редакції 16.02.2017 р.